

Politiets tvangsmiddelbruk i mindre alvorlige narkotikasaker – oppfølgende undersøkelse 2022 – Trøndelag statsadvokatembeter

1. Innledning

Bakgrunnen for denne oppfølgende undersøkelsen fremgår av riksadvokatens brev av 7. april i år til statsadvokatembetene. Trøndelag statsadvokatembeter, ved statsadvokatene Per Morten Schjetne og Jarle Wikdahl, har gjennomgått 30 saksnummer registrert i uke 48/21 og 18 saksnummer registrert i uke 10/22. Det er videre innhentet oppdatert informasjon fra Trøndelag politidistrikt ved FOA Påtale (fag- og opplæringsansvarlig) med hensyn til praksis og eventuelt nye rutiner på saksfeltet.

Undersøkelsen er fra riksadvokatens side innrettet med særlig oppmerksomhet mot de områdene hvor det ble påvist avvik i forrige undersøkelse. I den undersøkelsen oppsummerte vi at avvikene for Trøndelag politidistrikt særlig knyttet seg til;

- Bruk av kroppslig undersøkelse i U/18 saker
- Kompetanseregelen i strpl. § 198 (i 26 % av saken var beslutning tatt av tj.mann uten at vilkårene var oppfylt)
- Notoritet, både i forhold til skjellig grunn til mistanke, formåls- og forholdsmessighetsvurderingen
- Forståelsen av overgangen fra innledende samtale til avhør med tilhørende formalia
- Forståelsen av skillet mellom beslag som følge av visitasjon med hjemmel i politiloven og straffeprosessuell ransaking
- Subsumsjon, besittelse/oppbevaring, og oppsplitting av et beslag (bestående av flere stoffer) i flere siktelsesposter

Vi fant videre at politimesteren hadde grepet fatt i riksadvokatens føringer og presiseringer i brevet av 9. april 2021 ved å gi kortfattede og konkrete føringer til sine mannskaper. Det var videre iverksatt et omfattende opplæringsarbeid som i løpet av få måneder favnet alt relevant personell.

Med det forbehold at undersøkelsen vi nå har gjennomført omhandler få saker, er vårt overordnede inntrykk, at mannskapene i politidistriktet har tatt til seg riksadvokatens presiseringer av gjeldende rett og forholder seg til disse ved etterforskning av mindre alvorlige narkotikasaker. Vi utfyller dette nærmere under pkt. 3.3 i denne rapporten.

2. Intervjuer/rutinegjennomgang

Det ble allerede fra mai 2021 iverksatt et omfattende opplæringsarbeid i Trøndelag politidistrikt for alle relevante mannskaper. Dette bestod i både teori og praktiske caser, samt evalueringer og diskusjoner med gjennomgang av konkrete saker. FOA Påtale og FOA Etterforskning var og er sentrale i dette arbeidet.

FOA Påtale har bekreftet at avgjørelsene fra Høyesterett i april i år, og riksadvokatens etterfølgende brev med vedlagt notat, er formidlet til relevante mannskaper. Videre er hovedpunkter fremhevet og fulgt opp i ulike kanaler for å nå mannskapene så direkte som mulig.

Helhetsinntrykket, slik det også er formidlet av FOA Påtale, er at påtalejuristene i Trøndelag politidistrikt har en god forståelse av gjeldende rett på området. Vår saksgjennomgang i denne undersøkelsen tilsier også at mannskapenes kunnskap, herunder om formålet med etterforskningen, forholdsmessighetsvurderinger og kompetansespørsmål ved bruk av tvangsmidler, er styrket i tiden som har gått etter riksadvokatens brev av 9. april 2021.

Det er ikke utgitt egne lokale instruksjoner eller fastsatt nye rutiner i politidistriktet knyttet til tvangsmiddelbruk i mindre alvorlige narkotikasaker. Det fokuseres på å følge opp riksadvokatens føringer og nyere rettspraksis på området.

3. Saksgjennomgang

3.1 Registerspørsmål (A til H)

Vi har som nevnt tidligere gjennomgått 48 saksnummer i denne oppfølgende undersøkelsen. En sak/hendelse kan ofte medføre flere saksnummer. F. eks ved at flere personer anmeldes eller at saken omhandler mulig overtredelse av flere straffebud. Dette gjorde markant utslag i vår gjennomgang av tildelte saksnummer.

Av de 30 saksnumrene fra uke 48/21 viste det seg at 7 saksnummer var knyttet til en og samme hendelse som involverte 4 ungdommer. 3 av saknumrene var dobbeltføringer som var henlagt med kode 016 (utenfor straffesak). Vi vurderte det slik at tjenestepersonene i denne saken hadde gått utover kompetansereglene i straffeprosessloven § 198. Vi kommer nærmere tilbake til vår vurdering senere i rapporten, men bemerker at denne konkrete saken utgjør 7 av 8 tilfeller hvor vi konkluderte med at tjenestepersonene burde ha kontaktet jourhavende for eventuell beslutning om personransaking.

Det siste tilfellet (nr. 8) hvor vi konkluderte med at kompetansereglene ikke var overholdt var også noe uvanlig. Saken oppstod som følge av at politiet lette etter en 15 – år gammel gutt som var savnet. Han ble funnet i et lokale hvor det ble drevet utleie av lagerboder. Han befant seg i en av bodene sammen med to andre, en gutt på 17 år og en mann på 27 år. Det fremgår av anmeldelse og beslagsrapport at den savnede gutten hadde en lynlåspose med noen piller i den ene bukselommen. I mangel på andre opplysninger har vi vurdert det slik at det er gjennomført personransaking av gutten, uten at grunnlaget eller beslutningen er nærmere beskrevet.

Oppsummert så er da tallenes tale at det i 8 av 11 tilfeller, hvor det ble gjennomført personransaking besluttet av tjenesteperson, forelå opplysninger som tilsa at jourhavende burde ha blitt kontaktet for eventuell beslutning. Det reelle antallet er kanskje heller 2, og i begge tilfellene så er det utøvelse av skjønn/mangelfulle opplysninger (notoritet) som har gitt seg utslag, og ikke åpenbare brudd på kompetansereglene.

For øvrig kan det til registerspørsmålene bemerkes at sakene fordelte seg med 20 saker knyttet til bruk, 16 til besittelse og 20 til strl. § 231, hvorav kun 5 kom i kategorien mindre alvorlig narkotikasak. Det vil si at av 48 saksnummer så var det 33 vi gikk videre med etter den innledende utfyllingen av registeropplysninger. De sakene som utgikk fra undersøkelsen på grunn av alvorlighet var gjerne knyttet til innførsel (postsendinger anmeldt av toll), salg og mengde narkotika.

10 av de 33 saksnumrene omhandlet saker med gjerningsperson under 18 år. Vi vurderte videre at 6 av de 33 saksnumrene gjaldt gjerningsperson beskrevet som rusavhengig. 18 av de 33 saksnumrene var saker som var registrert i kombinasjon med andre forhold. Trafikk var den dominerende kombinasjonen med 12 saker, videre 1 i kombinasjon med vinning, 1 med ordensforstyrrelse og 4 i kategorien annet.

Det var ikke gjennomført kroppslig undersøkelse i noen av sakene.

3.2 De enkelte spørsmålene (spm 1 til 23)

1	Er det brukt tvangsmidler i saken? <u>Kommentar:</u> Det bemerkes at av utvalget på 48 saker var 20 saker subsumert etter strl. § 231, hvorav 15 er vurdert som "ikke mindre alvorlig".	Ja: Nei:	22 saker (67 %) 11 saker (33 %)
2.	Ble det gjennomført ransaking av person? <u>Kommentar:</u> Ingen kommentar.	Ja: Nei:	13 saker (59 %) 9 saker (41 %)
3.	Ble det gjennomført annen ransaking enn av person? <u>Kommentar:</u> Ingen kommentar.	Ja: Nei:	6 saker (27 %) 16 saker (73 %)
Ransaking			
(Formell kompetanse mv)			
4.	Hvem besluttet personransaking? <u>Kommentar:</u> ad. de 11 sakene med beslutning fra tjenestemann, vises det til kommentar i innledningen og under pkt. 3.3 i rapporten.	Retten: Politijurist: Tj.mann: Samtykke:	0 saker (0 %) 2 saker (15 %) 11 saker (85 %) 0 saker (0 %)
5.	Er det opplysninger i saken som tilsier at politiet burde ha tatt kontakt med jourhavende? <u>Kommentar:</u> Se spm. 4	Ja: Nei: Mangelfulle opplysninger:	8 saker (73 %) 3 saker (27 %) 0 saker (0 %)
6.	Hvem besluttet annen ransaking enn av person? <u>Kommentar:</u> Intet å bemerke til politijuristenes vurdering.	Retten: Politijurist: Tj.mann: Samtykke:	0 saker (0 %) 6 saker (100 %) 0 saker (0 %) 0 saker (0 %)
7.	Ble det skrevet rapport om ransaking og beslag? <u>Kommentar:</u> I sak som er kommentert under pkt. 3.1. – registerspørsmål – (4 ungdommer og dobbeltføring av saker) manglet det rapport om ransaking og beslag for en av ungdommene. Det var i anmeldelsen beskrevet at alle ble ransaket.	Ja: Nei:	15 saker (94 %) 1 sak (6 %)

(Mistankegrunnlaget)			
8.	Inneholder rapporten/anmeldelsen tilstrekkelig informasjon om mistankegrunnlaget <u>Kommentar:</u> Viser til kommentaren i innledningen vedrørende savnet gutt – funn av narkotika i bukselomme.	Ja: Delvis: Nei:	21 saker (95 %) 0 saker (0 %) 1 sak (5 %)
(Relevant etterforskningsformål)			
9.	Er beslag av stoff fulgt opp med etterforskning for kjøp? <u>Kommentar:</u> Den ene saken hvor det ble fulgt opp gjaldt en siktet som ble pågrepet for ruskjøring, bruk og besittelse. Han fremviste under kontrollen sin telefon til politiet og opplyste i den sammenheng at han hadde drevet salg av narkotika. Avhørt om erverv av stoffet (med fokus på det han skulle ha solgt). Ikke fulgt opp videre.	Ja: Nei: Ikke beslag:	1 sak (5 %) 20 saker (91 %) 1 sak (5 %)
10.	Ble det benyttet <i>ytterligere</i> tvangsmidler for å kartlegge kjøpet av narkotikaen? <u>Kommentar:</u> Nei, se kommentaren over.	Ja: Nei:	0 saker (0 %) 1 sak (100 %)
11.	Ble mistenktes mobiltelefon gjennomgått? <u>Kommentar:</u> Ja, se kommentar til spm 9.	Ja: Nei:	1 sak (5 %) 21 saker (95 %)
12.	Fremstår gjennomgangen av mobiltelefonen som et relevant etterforskningskritt? <u>Kommentar:</u> Ja, se kommentar spm. 9.	Ja: Nei:	1 sak (100 %) 0 saker (0 %)
13.	Er det foretatt tredjemannsransaking i saken? <u>Kommentar:</u> Ingen kommentar.	Ja: Nei:	0 saker (0 %) 22 saker (100 %)
(Forholdsmessighetsvurdering)			
14.	Ble ransaking gjennomført så skånsomt som forholdene tillot? <u>Kommentar:</u> Det gjennomgående inntrykket er at det vises et godt skjønn ved personransakinger på offentlig sted. Det er bekledning og eventuelle sekker/vesker som søkes gjennom, og da typisk på tid og sted hvor det ikke er andre til stede.	Ja: Nei: Mangelfulle Opplysninger: Ikke aktuelt:	20 saker (91 %) 0 saker (0 %) 1 sak (5 %) 1 sak (5 %)

Kroppslig undersøkelse			
15.	Ble det gjennomført kroppslig undersøkelse hjemlet i straffeprosessloven § 157? <u>Kommentar:</u> Videre spørsmål om kroppslig undersøkelse (spm. 16 – 19) uaktuelle.	Ja: Nei:	0 saker (0 %) 22 saker (100 %)
Registrering og påtaleavgjørelse – konkurrans			
20.	Er bruk av narkotika <i>registrert</i> i konkurrans med tilhørende erverv og besittelse? <u>Kommentar:</u> Ja-svarene her er bl.a. fra en trafikksak – fartsovertredelse – hvor kontrollen av fører medførte registrering av sak for mistanke bruk, mistanke besittelse, mistenke erverv og mistanke omsetning. Det er ikke utarbeidet siktelse i saken og den er ikke påtaleavgjort. Det gjennomgående inntrykket er at saker registreres med et saksnummer hvor det beskrives både bruk og besittelse, og videre at de sakene som er påtaleavgjort følger opp dette ved at det enten blir positiv avgjørelse for bruk <u>eller</u> besittelse, se også spm. 22.	Ja: Nei:	3 saker (14 %) 19 saker (86 %)
21.	Er saken påtaleavgjort med positiv påtaleavgjørelse? <u>Kommentar:</u> Ingen kommentar.	Ja. Nei: Ikke påtaleavgjort:	10 saker (45 %) 11 saker (50 %) 1 sak (5 %)
22.	Er det egne siktelsesposter for tilhørende erverv og/eller besittelse av narkotika? <u>Kommentar:</u> Se kommentaren til spm 20.	Ja: Nei:	0 saker (0 %) 10 saker (100 %)

3.3 Statsadvokatenes helhetsinntrykk av saksgjennomgangen

Det samlede inntrykket er at politiets arbeid med mindre alvorlige narkotikalovbrudd utføres i samsvar med de pålegg og direktiver som ble gitt i riksadvokatens brev av 9. april 2021. I vårt tildelte saksutvalg på 48 saker har vi sett nærmere på de 33 sakene som omhandlet mindre alvorlige narkotikalovbrudd. Det var benyttet tvangsmidler i 22 av disse sakene. I noen av sakene var det bare gjort beslag uten ransaking, f. eks ved at narkotika var overlevert til politiet eller ble funnet ved sikkerhetsvisitasjon med hjemmel i politiloven.

Det ble benyttet personransaking i 13 saker, hvorav tjenesteperson besluttet slik ransaking i 11 av sakene. Som nevnt innledningsvis i denne rapporten fant vi at kompetansevilkårene ikke var oppfylt for 8 av disse. Statistisk et stort utslag, men reelt sett to saker hvor det dreier seg om uskjønnsomhet og mangelfulle opplysninger.

En konkret beskrivelse av den ene saken¹ (som på grunn av dobbeltføringer utgjorde 7 saker) er som følger. Politiet hadde over tid mottatt meldinger om bekymring fra en barnehage etter gjentatt funn av jointer og brukerutstyr på barnehagens område. Det var også observert at ungdommer røykte hasj på området på kveldstid. Saken oppstod ved at en patrulje oppsøkte barnehagen på kveldstid. De observerte fire ungdommer (hhv. 15, 16, 17 og 18 år gamle) på en benk inne på området. Tjenestepersonene parkerte og gikk mot benken. På noen meters avstand så de at det drev en røyksky fra benken. Ingen røykte da de kom frem, men en fersk og varm joint lå i snøen foran benken ungdommene satt på. Patruljen vurderte alle som påvirket av narkotika. Alle fire benektet kjennskap til jointen. Patruljen besluttet å ransake alle fire.

Vår vurdering er at vilkåret om fersk gjerning isolert sett var oppfylt, men det var fire personer til stede uten at det var klart hvem av de fire som var "tatt på fersken". Tjenestepersonene skulle derfor ha kontaktet jourhavende for å få avklart en eventuell beslutning om personransaking. Det bemerkes at ingen av de fire ungdommene var i kategorien "rusavhengige".

Den andre saken² hvor vi fant at kompetansevilkåret ikke var oppfylt var en sak hvor utgangspunktet var søk etter en savnet gutt på 15 år. Som tidligere nevnt ble han funnet sammen med to andre i en bod i et bygg hvor det var utleie av lagerboder. Ved politiets ankomst observerte de et våpen inne i den aktuelle boden. Patruljen innhentet beslutning fra jourhavende for ransaking av boden. Det ble funnet et våpen og noe narkotika (i en jakke som lå i boden og tilhørte en av de 15 - åringen var sammen med).

15-åringen ble anmeldt for besittelse av narkotika. Av anmeldelsen fremgår bare at "*mistenkte hadde en lynlåspose med*". I rapporten om ransaking og beslag fremgår at det er siktedes person som er ransaket, og at beslaget ble funnet i hans bukselomme. Det er flere anmeldelser knyttet til hendelsen (funn av våpen og narkotika) uten at vi har funnet noen nærmere opplysninger om ransakingen av siktedes person.

Disse to sakene/hendelsene, som ga seg utslag i at kompetansereglene ikke var overholdt i 8 av 11 saker hvor tjenesteperson hadde besluttet ransaking, er utypiske for det samlede inntrykket vi sitter igjen med etter vår saksgjennomgang. Hovedinntrykket er at politiet er bevisst på de direktiver og retningslinjer som gjelder for saksfeltet, og at disse i all hovedsak følges. Vi så ingen spor av "forfølgning av rusavhengige".

Vi finner også grunn til å nevne en sak³ som viser at mannskapene er bevisst på vurderinger av både grunnvilkår om skjellig grunn til mistanke, og øvrige vilkår for bruk av tvangsmidler. Politiet mottok melding fra vekten på et utested om en gjest som skulle være i besittelse av amfetamin og mulig skulle selge dette. Vekten hadde fått informasjonen fra andre gjester på stedet. En patrulje tok kontakt med vekten. De fikk nærmere opplysninger om hva som var bakgrunnen for meldingen til politiet. Den aktuelle gjesten ble – uavhengig av politiets ankomst til stedet – ført ut av en annen vakt. Dette var begrunnet i at gjesten skulle ha tatt på intimsone til noen damer, og han var derfor uønsket på stedet. Patruljen tok kontakt med han. Han var åpenbart beruset. Patruljen vurderte at det ikke var grunnlag for å undersøke (les ransake) videre med hensyn til mulig besittelse av

¹ Anm. 15610896 m.fl.

² Anm. 15613073

³ Anm. 15613147

amfetamin. Gjesten fikk pålegg fra politiet om å forlate sentrum. Han ble kort tid etterpå påtruffet på ny av patruljen. Anmeldt for ikke å ha etterkommet pålegg. Under sikkerhetsvisitasjon før innsettelse i politibilen ble det funnet hasj i en snusboks i bukselommen. Beslaglagt og anmeldt for besittelse. Anmeldelsen gir en god beskrivelse av faktum og patruljens vurderinger, og den gir et godt grunnlag for en etterfølgende legalitetskontroll.

Det generelle inntrykket etter saksgjennomgangen er at beskrivelsen av skjellig grunn til mistanke er bedre nå enn ved forrige undersøkelse. Det samme gjelder notoritet i forhold til formålet med bruk av tvangsmidler, og forholdsmessighetsvurderinger – herunder også beskrivelse av hvor og hvordan ransaking gjennomføres. Med ett unntak var det heller ikke noe å påpeke med hensyn til registreringen av saker hvor det er mistanke om både bruk og tilhørende besittelse av narkotika.

Ved forrige undersøkelse påpekte vi avvik knyttet til forståelsen av overgangen mellom innledende samtale og avhør, og mellom regelsettet for visitasjon og ransaking. I de sakene vi nå gjennomgikk var det ikke noe å anføre på dette. Vi er kjent med at disse temaene har vært fulgt opp i politiets interne opplæring etter forrige undersøkelse av tvangsmiddelbruken i mindre alvorlige narkotikasaker.

De få bruk- og besittelsessakene som gjaldt rusavhengige er i stor grad registrert i kombinasjon med andre forhold, og da typisk trafikk eller vinningskriminalitet.

Vi fant ingen saker hvor det var besluttet kroppslig undersøkelse.

4. Statsadvokatenes overordnede syn på politiets praksis nå i forhold til føringene og påleggene i 9. april-brevet

Det kan i stor grad vises til det vi har beskrevet over under pkt. 3.3. Politiets praksis følger riksadvokatens direktiver og føringer for bruk av tvangsmidler i mindre alvorlige narkotikasaker. Vårt inntrykk er at både tjenestepersoner og påtalejurister etterstreber å utøve skjønn i samsvar med de overordnede prinsipper og føringer som gjelder på området. Det er naturligvis slik at det fortsatt må øves og evalueres med sikte på å bli enda bedre i både utøvelse av konkret skjønn og sikring av notoritet. Overordnet vil vi hevde at det har vært en god utvikling siden forrige undersøkelse, og vi vil sammen med politiet følge opp denne utviklingen gjennom vår videre fagledelse.

5. En samlet vurdering av status etter opplysninger fra politiet og saksgjennomgangen

Det vises til pkt. 4 over med videre henvisning også til pkt. 3.3.